

“ТАЙВАНСЬКЕ ПИТАННЯ” В ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ

У статті здійснюється спроба аналізу висвітлення тайванського питання в офіційній вітчизняній та зарубіжній історіографії, його узагальнення та систематизування. Автор, на підставі науково-методичної літератури, розглядає не тільки історіографію з досліджуваної проблеми, але й складові “тайванського питання”. В роботі робиться акцент на проблемі озброєння Тайваню у взаємовідносинах між Вашингтоном, Пекіном і Тайбеєм. У даній публікації автор поставила за мету підкреслити роль тайванського питання для китайсько-американських взаємовідносин та простежити процес становлення і розвитку тайванського питання в працях українських, російських та західних дослідників.

Ключові слова: тайванська проблема, історіографія, Китай, Україна, виклики Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

В статье осуществляется попытка анализа освещения тайванского вопроса в официальной отечественной и зарубежной историографии, его обобщение и систематизация. Автор, на основе научно-методической литературы, рассматривает не только историографию по исследуемой теме, но и составляющие “тайваньского вопроса”. В работе делается акцент на проблеме вооружения Тайваня во взаимоотношениях между Вашингтоном, Пекином и Тайбеем. В данной публикации автор ставит цель подчеркнуть роль тайванского вопроса для китайско-американских отношений и проследить процесс становления и развития тайванского вопроса в трудах украинских, российских и западных исследователей.

Ключевые слова: тайваньская проблема, историография, Китай, Украина, вызовы Азиатско-Тихоокеанского региона.

The author of the article analyses, summarizes and systematizes the Taiwan question in Ukrainian and foreign historiography. The author examines not only the historiography of the problem but also the main parts of the Taiwan question. The main field of research in the work is the problem of armament of Taiwan in relations between Washington, China and Taipei. The author underlines the role of the Taiwan question for the Chinese-American relations. The author tries to trace the beginning and the development of the Taiwan question in works of Ukrainian, Russian and foreign scientists.

Keywords: the Taiwan issue, historiography, China, Ukraine, the challenges of the Asia-Pacific region.

Не має потреби зосереджувати увагу читачів на гостроті тайванського питання, розкривати актуальність даної теми, бо все це ґрунтовно розглянуто як у вітчизняній, так і зарубіжній історіографії. Але, на думку автора, доцільно буде згадати домінуючі чинники та суттєвість тайванського питання.

У тайванському питанні містяться три складові: **по-перше**, тайванське питання є питанням, залишеним внутрішньою війною Китаю, являє собою державні справи Китаю. 1 жовтня 1949 року утворилася Китайська Народна Республіка. Після поразки частина військових і політичних осіб гоміньдана відступила на Тайвань. За

підтримки американського уряду, вони перетворили Тайвань на базу, створену озброєними силами США. Таким чином, тайванським питанням, перш за все, є: питання про відносини між урядом КНР, столиця якого знаходиться в Пекіні, що представляє весь китайський народ і являє єдиний законний уряд, і тайванською владою. Це питання треба вирішити самому китайському народу двох берегів тайванської протоки. **По-друге**, тайванським питанням є питання про захист китайського уряду і народу державного суверенітету і територіальної цілісності, захист національної гідності, боротьби проти втручання ззовні. Американському уряду необхідно дотримуватися принципів трьох китайсько-американських спільних комюніке, остаточно виправити свої помилки і припинити втручання у внутрішні справи Китаю під приводом тайванського питання і перешкоджати возз'єднанню Китаю. **По-третє**, суть тайванського питання полягає в боротьбі між розколом і боротьбою проти розколу, між “незалежністю Тайваню” і боротьбою проти незалежності Тайваню. Центр тяжіння питання полягає в боротьбі між одним Китаєм і “двома Китаями”. Китайський уряд і народ дотримується принципу одного Китаю, категорично виступає проти всіх спроб, направлених на розкол Батьківщини і нації, категорично виступає проти всіх спроб створення “два Китаї”, “одного Китаю і одного Тайваню” або “незалежності Тайваню”.

Для Азіатсько-Тихоокеанського регіону і країн інших регіонів світу ситуація в Тайванській протоці завжди була тісно пов'язана з їх безпекою і стабільністю. Відстоювання зацікавленими країнами політики одного Китаю сприяє збереженню миру і стабільності в АТР, сприяє розвитку дружніх стосунків між Китаєм і іншими країнами, що відповідає інтересам цього регіону й інтересам всіх країн світу.

Тайванське питання є найістотнішим і найвідчутнішим для китайсько-американських взаємовідносин. Більше як 20 років тому Сполучені Штати дали обіцянку дотримуватися політики одного Китаю, що принесло їм реальну користь, виражену у встановленні дипломатичних стосунків Китаєм, розвитку китайсько-американських відносин і збереженні стабільної ситуації на Тайвані. Проте варто жалкувати про те, що Сполучені Штати знов і знов порушують свою офіційну обіцянку, зроблену ними перед китайською стороною і зафіксовану в Сумісному комюніке від 17 серпня 1982 року, неодноразово поставляючи Тайваню сучасну зброю і військове спорядження. В 2008 році в Конгресі США були спроби лобювати “Акт про зміцнення безпеки Тайваню”, також адміністрація колишнього американського президента Дж. Буша намагалася залучити Тайвань в систему протиракетної оборони театру військових дій. Ці дії є грубим втручанням у внутрішні справи Китаю, створюють серйозну загрозу для безпеки Китаю, перешкоджають розвитку процесу його мирного об'єднання, тим самим завдаючи шкоди стабільності в АТР і у всьому світі. Подібні діяння, природно, отримують різку відсіч з боку китайського уряду.

Китайський уряд підходить до зовнішніх відносин Тайваню виходячи з позиції одного Китаю. Тайванська влада прагне проводити на міжнародній арені так звану “ділову дипломатію”, розширювати так званий “міжнародний простір існування”, намагаючись кінець кінцем створити “два Китаї”, “Один Китай і один Тайвань”. Китайський уряд, звісно, категорично виступає проти цього. Проте враховуючи потреби соціально-економічного розвитку Тайваню і реальні інтереси тайванських співвітчизників, він не заперечує проти неофіційних економічних і культурних контактів Тайваню з іноземними державами. Більш того, виходячи з передумови визнання одного Китаю, уряд КНР зробив цілий ряд гнучких мір для полегшення торговельно-економічних і культурних зв'язків Тайваню із зарубіжними країнами. Так Тайвань залишився в Міжнародному олімпійському комітеті під ім'ям “Тайбея Китаю”. Він фактично підтримує широкі торговельно-економічні і культурні зв'язки з багатьма країнами і регіонами світу. Число людей, що виїжджають з Тайваню в зарубіжні країни з метою туризму, бізнесу і навчання, а також по лінії наукових,

культурних і спортивних обмінів, складає більше 1 мільйон у рік. Зовнішньоторговельний оборот Тайваню в середньому щорік перевищує 200 мільярдів доларів США. Все це говорить про те, що дотримання принципу одного Китаю не створило і не створюватиме перешкод для неофіційних стосунків тайванських співвітчизників із зовнішнім світом, не надало і не робитиме негативного впливу на нормальну діяльність Тайваню в області економіки, торгівлі і культури.

Потреба дослідження тайванської проблеми залишається не реалізованою.

Тайванська проблема є на сьогоднішній день однією з найбільш обговорюваних тем у світовій політичній спільноті, призвела до появи значного масиву аналітичної літератури.

Українські вчені, як і їх колеги близького зарубіжжя, приділяють достатньо уваги дослідженню тайванського питання. За роки незалежності в Україні, перш за все, поширились комплексні дослідження міжнародної системи підтримання миру і, особливо, проблем розвитку взаємовпливу регіональних та міжнародних відносин в умовах постбіполярності світу [1].

У сучасній українській історіографії з'явилася низка досліджень, що присвячені ретроспективному аналізу політичних джерел тайванської проблеми, її значення в структурі взаємовідносин Азіатсько-Тихоокеанського регіону, висвітленню факторів впливу на еволюцію системи міжнародних відносин у регіоні та аналізу перспектив й моделей розвитку об'єднувачого процесу КНР – Тайвань. Насамперед, це праці С.О. Шергіна, О.Г. Івченка, В. Стадниченка, Б.М. Гончара, Є.Є. Камінського, С.В. Проня, О.В. Шевчука, С.О. Нікішенка, Л.Ф. Гайдукова, Г.М. Перепелиці, Л.О. Лещенка, спільна монографія О.А. Коппель та О.С. Пархомчук. Кандидат історичних наук Таран Макар Анатолійович здійснив всебічний та критичний аналіз “тайванської проблеми” в регіональній політиці США в Східній Азії та в контексті відносин з КНР зокрема [2]. Набока Олександр Вікторович займався вивченням Тайваню та політикою Великобританії на Далекому Сході [3].

Російська література з тайванської проблеми і політики США відносно Тайваню більш численна, ніж українська. Перші два десятиліття існування тайванської проблеми (1950-1960 рр.) дана тема знаходилася в СРСР під фактичною забороною. В рамках офіційної ідеології Тайвань розглядався як “невід'ємна територія Китаю”, і цей принцип виявлявся сильнішим за об'єктивну реальність – фактичній відособленості Тайваню під владою Чан Кайши. Ученим було заборонено досліджувати “те, чого немає”, утверджувалося, що Тайвань не потребує спеціального вивчення – тільки як частина Китаю. У результаті, аж до кінця 1960-х рр., у СРСР не з'явилося жодної наукової роботи, присвяченої вивченню якого-небудь аспекту тайванської проблеми. Було опубліковано лише декілька брошур відверто пропагандистській спрямованості.

З кінця 1960-х років “інформаційна блокада” навколо Тайваню почала помалу руйнуватися, впродовж наступних двох десятиліть в СРСР вийшло декілька спеціальних монографій з тайванської проблеми (В.Н. Баришніков, Г.І. Арсеньєва, Д.Т. Капустін [4]), було захищено декілька кандидатських дисертацій (В.А. Шнейдер, Є.Г. Міроненков [5]). Після 1979 р., коли сталося офіційне визнання КНР Сполученими Штатами, інтерес до ситуації навколо Тайваню посилювався, що виразилося в публікації серії статей в наукових журналах (І. Алексєєв, Ф. Миколаїв, В.Н. Баришніков, С.Н. Гончаров, Н.В. Васильєв, Є.Г. Міроненков, В. Петухов [6]).

Проте якраз ті роботи, в яких тайванська проблема розглядалася найменш ідеалізовано зустрічали найбільші перешкоди на шляху до читача. Монографії В.Н. Баришнікова і Г.І. Арсеньєвой вийшли мізерними тиражами і були помічені грифом “для службового користування”.

Як і в радянський період, сюжети, пов'язані з тайванською проблемою, з'являлися в 1990-ті рр. у загальних роботах, присвячених розвитку відносин між США і

КНР (А.Д. Богатуров, Р.І. Чуфрін, А.Г. Яковлев [7]), дослідженнях китайсько-тайванських і російсько-тайванських домовленостей та протиріч (Ю.М. Галенович, Є.П. Бажанов). Циганов Ю.В. є автором дослідження про роль Тайваню в структурі регіональної безпеки Східної Азії [8].

Дослідження політики США по відношенню до тайванської проблеми є сьогодні актуальним науковим завданням. Це пояснюється не лише гострою практичною необхідністю пошуку шляхів вирішення тайванської проблеми, але і теоретичною важливістю розгляду даного аспекту американської зовнішньополітичної поведінки. Дослідженням даної проблематики успішно займаються російські вчені, особливо І.О. Цветков, який виявив і охарактеризував основні етапи розвитку тайванської політики США в роки “холодної війни”.

У публікаціях американських політологів Дж. А. Кохена, Е. Рейвенала, М. Мейшера, М. Оксенберга, Р. Мак-Фаркара, спільній монографії В. Кінтера й Дж. Коппера розглядаються внутрішньополітичні чинники, які обумовили затвердження у зовнішній політиці США концепції про загрозу Китаю американським стратегічним інтересам й збереження Тайваню в якості одного з опорних пунктів системи національної безпеки США у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

У подальшому аналіз перспектив розвитку військово-політичного співробітництва США – КНР й впливу тайванського фактора на конструкцію американсько-китайських та регіональних взаємовідносин розглядається у роботах Х. Хардінга, Г. Гасса.

Американсько-англійські політологи дотримуються тієї думки, що процес трансформації системи безпеки АТР на рубежі ХХ-ХХІ ст., спричинений реформуванням механізму міжнародних відносин на глобальному рівні, матиме як негативні, так і позитивні наслідки для стратегічних інтересів США в регіоні. Окремі аспекти даного аналізу знайшли своє відображення у роботах Дж. Фербенка, Дж. Блюма, Д. Лемптона, З. Бжезинського. Робота О.В. Шевчука [9] присвячена детальному розгляду тайванської проблеми в працях Дж. Фербенка.

Про історію Руху за незалежність Тайваню написані праці таких вчених, як Д. Мендел, І. Бурума, К. Кросс [10].

В офіційній зарубіжній історіографії деякі автори підкреслюють залежність безпеки в Тайванській протоці від послідовності Вашингтона у забезпеченні безпеки Тайваню. Багато вчених – як істориків, так і юристів – розглядають проблеми міжнародного статусу Тайваню, входження Тайваню до міжнародних організацій і ООН, відносин з Китаєм тощо, з урахуванням різних підходів та напрямків шкіл міжнародного права.

На сьогоднішній день нового розмаху набула проблема продажу американської зброї Тайваню у взаємовідносинах між Вашингтоном, Пекіном і Тайбеєм. З дослідників, які займаються розглядом цього питання, автор виділяє Д. Макларена та Ч. Ліня. Політика Сполучених Штатів, як одна з основ військово-стратегічної стабільності в Тайванській протоці, досліджувалася, зокрема, в статті тайванських учених Ц. Су та Ц. Лінь. У ній особливий акцент робиться на наслідках для безпеки Тайваню посилення воєнного потенціалу КНР. Пекінські ж спеціалісти, зокрема, Ц. Чень з шанхайського інституту міжнародних досліджень, пов'язують стабільність у відносинах між Вашингтоном, Пекіном і Тайбеєм, насамперед, із дотриманням всіма сторонами принципу “одного Китаю”, тобто визнання уряду в Пекіні, як такого, який має виключну легітимність у представленні інтересів китайського народу на міжнародній арені, що заперечувало би претензії Тайваню на статус держави.

Зрозуміло, що тільки цим колом названих джерел повне висвітлення проблеми тайванського питання та політики США в АТР не може вичерпуватися. Однак перелічена науково-методична література дозволяє у більш ніж потрібному обсязі дослідити проблему й ознайомитися з можливими шляхами її вирішення в

майбутньому, що, звичайно, не може бути обмеженням для нових наукових досліджень.

Хоча тайванська проблема виникла в розпал “холодної війни” і якоюсь мірою була її породженням, вона не зникла після того, як протистояння двох наддержав відійшло в минуле. У 1990-ті рр. ситуація в Тайванській протоці знову загострилася, і в ході кризи 1995-1996 рр., як і сорок років тому, Китай і Тайвань балансували на межі військового конфлікту. Сьогодні, не дивлячись на переговори, що поновилися, ситуація залишається складною, на острові і на материку займаються збільшенням свого бойового потенціалу, Пекін відмовляється формально відкинути можливість застосування сили стосовно Тайваню.

З моменту виникнення тайванська проблема вийшла за рамки регіонального конфлікту і набула ширшого, глобальнішого значення. Це було пов'язано із залученням до протистояння Пекіна і Тайбея третьої особи – Сполучених Штатів Америки. Саме завдяки американській допомозі Китайській Республіці удалось вижити на Тайвані, а потім перетворитися на процвітаючу державу де-факто, з розвинутою економікою і демократичною політичною системою. Навіть сьогодні позиція США продовжує рішуче впливати на розвиток відносин між КНР і Тайванем.

Сприйняття Вашингтоном КНР як стратегічного партнера і водночас як можливого геополітичного конкурента обумовили зацікавленість Сполучених Штатів у збереженні Тайваню в якості вагомого чинника регіональної системи балансу сил, насамперед, як силової та ідеологічної протизваги збільшенню воєнної та політичної ваги Пекіна в регіоні.

Таким чином, необхідно зробити висновок, що джерельна база та історіографія теми дослідження є досить багатю. Українські вчені менше розглядають тайванське питання, але навіть для такої далекої для нашої країни проблеми вона на достатньому рівні проаналізована у працях вітчизняних дослідників. В офіційній російській історіографії тайванській проблемі та відносинам США – КНР присвячена велика кількість науково-методичної літератури. Тайванська проблема найбільш розроблена в західній історіографії. Через свою причетність до загострення відносин Пекін – Тайбей американці краще знаються на тайванському питанні. На думку автора статті, враховуючи широке коло фактичного матеріалу, проблема цікава і заслуговує на ґрунтовне вивчення та зважений науковий підхід.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Петрів П. Новий президент Тайваню // Демократична Україна. – 2008. – 4 квіт. – С. 5.
2. Таран М.А. “Тайванська проблема” в зовнішній політиці США в 1990-і рр.: Дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 210 с. – Бібліогр.: С. 178-210.
3. Набока О.В. Тайвань та політика Великобританії на Далекому Сході в 20-х – 90-х роках XIX століття: Дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2006. – 186 с. – Бібліогр.: С. 163-186.
4. Барышников В.Н. Тайваньский вопрос в китайско-американских отношениях (1949-1958). – М., 1969; Арсеньева Г.И. Тайвань и политика Пекина, Вашингтона и Токио (60-е – 70-е гг.). – М., 1976; Капустин Д.Т. Тайвань и Южная Корея в китайско-американских отношениях – М., 1980.
5. Шнейдер В.А. Проблема Тайваня в политике США в отношении Китая (1949-1971). Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – М., 1971; Мироненко Е.Г. Тайваньский фактор в американо-китайских отношениях (1972-1984). Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – М., 1985.
6. Алексеев И., Николаев Ф. О проблеме Тайваня в американо-китайских связях // Международная жизнь. – 1984. – № 5. – С. 35-41; Барышников В.Н. Американская политика вооружения тайваньского режима // Проблемы Дальнего Востока. – 1983. – № 1. – С. 51-61; Барышников В.Н. Принципиальная позиция СССР по “тайваньскому вопросу” // Проблемы Дальнего Востока. – 1982. – № 3. – С. 40-49; Барышников В.Н., Гончаров С.Н. К вопросу о воссоединении Тайваня с КНР // Проблемы Дальнего Востока. – 1984. – № 3. – С. 76-87; Васильев Н.В.,

- Мироненков Е.Г. Тайваньский фактор в американо-китайских отношениях // Проблемы Дальнего Востока. – 1985. – № 2. – С. 58-64; Петухов В. США против воссоединения Тайваня с КНР // Азия и Африка сегодня. – 1988. – № 9; Петухов В. Тайвань и политика США в Восточной Азии // Проблемы Дальнего Востока. – 1987. – № 5. – С. 71-78.
7. АСЕАН в системе международных политических отношений / Отв. ред. Г.И. Чуфрин и др. – М., 1993; Богатуров А.Д. Великие державы на Тихом океане. – М., 1997; Яковлев А.Г. Международно-политическая стабильность в АТР и Китай // Проблемы Дальнего Востока. – 1995. – № 5. – С. 3-9.
 8. Цыганов Ю.В. Тайвань в структуре региональной безопасности Восточной Азии. – М.: Academia, 1999. – 152 с.
 9. Шевчук О.В. Тайваньська проблема в працях американського дослідника Джона Фербенка // Південний архів. Історичні науки: Зб. наук. праць. – Херсон, 1999. – Вип. I. – С. 77-81.
 10. Buruma I. Taiwan's new nationalists // Foreign Affairs. July/August, 1996; Cross C. Taipei's identity crisis // Foreign Policy. No.51, Summer 1983.